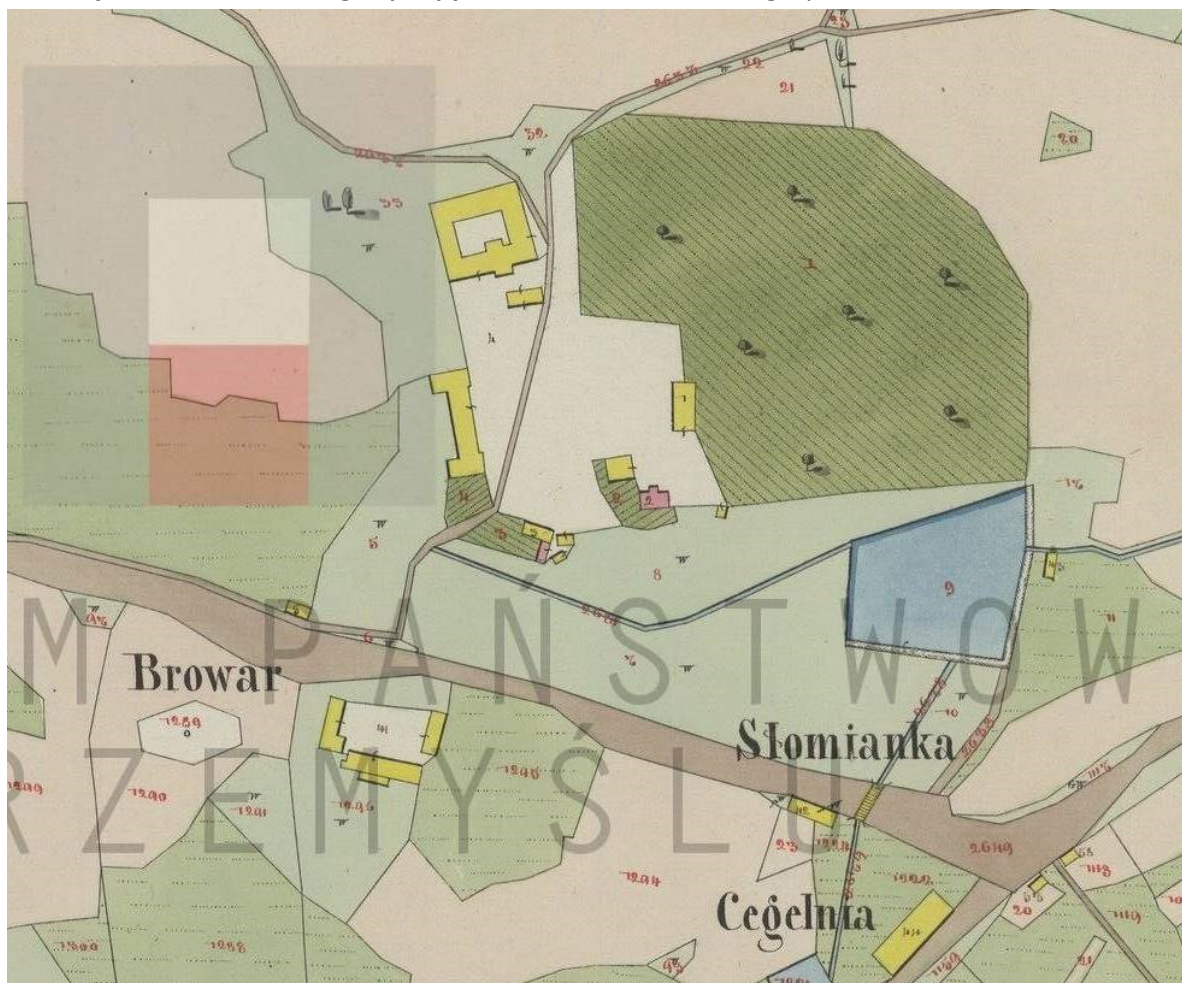

5. ANALIZA KOMPOZYCJI NA PODSTAWIE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH

5.1. Na mapie katastralnej z 1852 roku czytelny jest układ funkcjonalno –przestrzenny założenia:

- ✓ część północno-wschodnią zajmuje ogród,
- ✓ część południową zajmują łąki z dużym, o regularnym kształcie, zbiornikiem wodnym zasilanym lokalnym ciekim wodnym,
- ✓ część centralną zajmuje obszar reprezentacyjny z drewnianym dworem, murowaną oficyną i nieznanego przeznaczenia budynkiem drewnianym o rzucie na planie kwadratu
- ✓ w południowo-wschodnim narożniku znajduje się skupisko niewielkich budynków – 3 drewnianych i jednego murowanego
- ✓ część na zachód od drogi zajmują drewniane zabudowania gospodarcze

5.2. Kataster Galicyjski 1850

Wydaje się, że datowanie obu map katastralnych jest zamienione. Na mapie datowanej przez Archiwum Przemyskie na 1850 rok widoczne są bowiem liczne zmiany naniesione czerwonym tuszem. Logiczne byłoby w związku z tym gdyby to właśnie ta mapa była mapą późniejszą, a więc datowaną na 1852 rok.

Na wspomnianą mapę naniesione są liczne przekształcenia znane i udokumentowane późniejszymi zdjęciami archiwalnymi (m.in. lotniczym zdjęciem alianckim z 1944 roku)

Praktycznie niezmieniony pozostaje zakres terytorialny ogrodu. Jednak pozostałe elementy zagospodarowania terenu miały ulec licznym przekształceniom.

I tak całkowitej przebudowie poddany został układ komunikacyjny. Wokół ogrodu, od północy i wschodu wyznaczona została działka pod drogę. Likwidacji ulega dawny trakt biegnący z pd. na pn. i dalej ku wschodowi, w jego miejsce zaplanowano prostą drogę biegnącą między częścią gospodarczą, a ozdobną założenia w Niwiskach. Równolegle do niej poprowadzono drogę na zachód od zabudowań gospodarskich.

Przebudowano również układ wodny. U południowego wylotu wyżej wzmiankowanej drogi zaplanowano duży zbiornik wodny o kształcie koła nanizany na istniejący ciek wodny. Jednocześnie przewidziano likwidację dużego zbiornika wodnego o kształcie zbliżonym do trapezu.

Duże zmiany wprowadzono w zabudowie. Likwidacji ulec miały wszystkie zabudowania drewniane – dwór i liczne zabudowania gospodarcze. Na katastrze widać planowaną przebudowę dworu na murowany w jego dawnej lokalizacji wraz z jednoczesną jego rozbudową. Ponadto na rysunku widać zaplanowane nowe budynki gospodarskie. Począwszy od południa dwie murowane stajnie, dalej spichlerz i wreszcie przy północnym krańcu założenia 3 kolejne murowane budynki na rzucie prostokąta. Murowana oficyna pozostała bez zmian.

Wydaje się również, że likwidacji uległ browar, położony na pd – zachód od parku.

5.3. Mapa austro - węgierska tzw. Spezialkarte w skali 1: 75000 arkusz Ropczyce und Dębica z 1888
Oznaczenia czytelne na mapie: MH – Meierhof – folwark, z.o. – Ziegelofen – cegielnia oraz gfas Fb – fabryka szkła, potwierdzają istnienie i lokalizację obiektów, o których wspominają inne źródła. Jak widać założenie w Niwiskach określane jest na razie mianem folwarku, a nie założenia dworskiego.

5.4. Mapa austro - węgierska tzw. Spezialkarte w skali 1: 75000 arkusz Ropczyce und Dębica z 1891

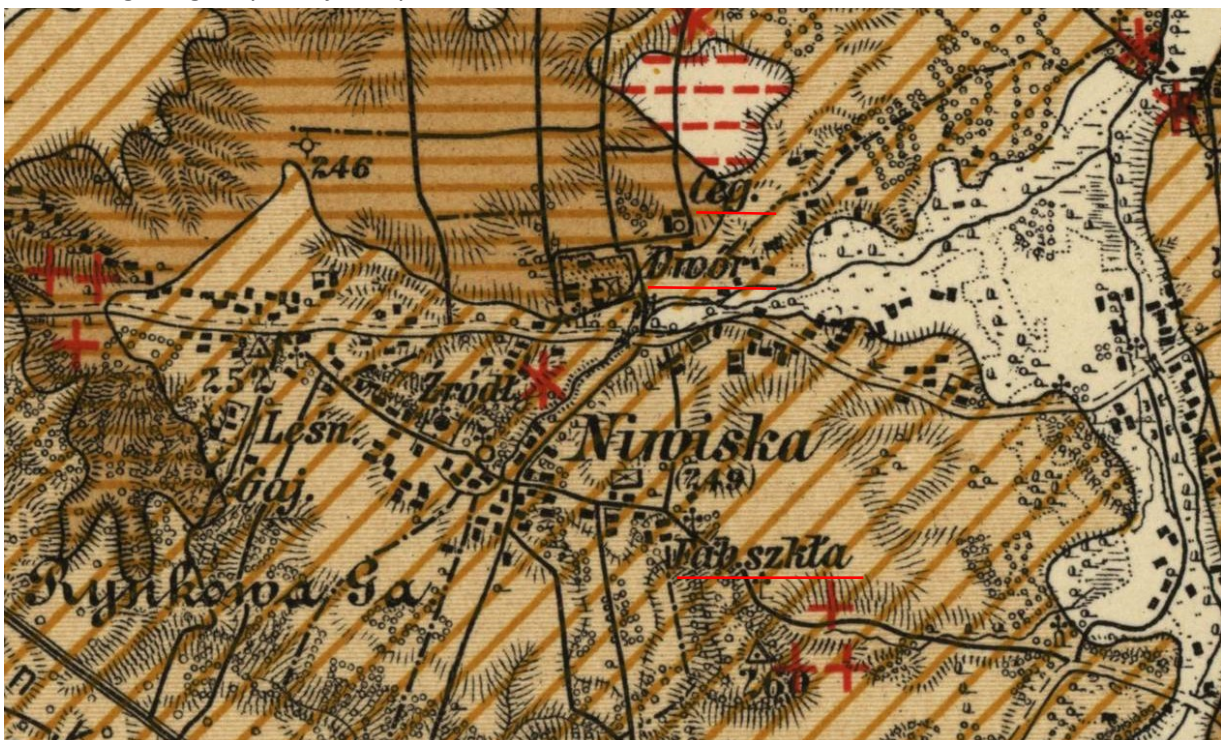
Mapa potwierdza istnienie wcześniej określonych obiektów: MH – Meierhof – folwark, z.o. – Ziegelofen – cegielnia, glas Fb – fabryka szkła. Niwiska nadal określane są jako folwark.

5.5. Mapa austro-węgierska tzw. Spezialkarte w skali 1: 75000 arkusz Ropczyce und Dębica z 1896

Mapa potwierdza istnienie wcześniej określonych obiektów: MH – Meierhof – folwark, z.o. – Ziegelofen – cegielnia, glas Fb – fabryka szkła. Niwiska nadal określane są jako folwark.

5.6. Atlas geologiczny Galicji zeszyt 16, 1904 rok

W atlasie geologicznym po raz pierwszy pojawia się określenie zabudowy na terenie założenia w Niwiskach jako dworu. Ponadto, jak na poprzednich mapach, wymieniane są w Niwiskach cegielnia i fabryka szkła.

5.7. Mapa austro-węgierska, tzw. Spezialkarte w skali 1: 75000 arkusz Ropczyce und Dembica z 1909

Na mapie tej, podobnie jak we wcześniej publikowanym atlasie geologicznym, Niwiska oznaczono już jako H.H - Hernhaus – dwór. Ponadto czytelne są oznaczenia: z.o. – Ziegelofen – cegielnia i glas Fb – fabryka szkła

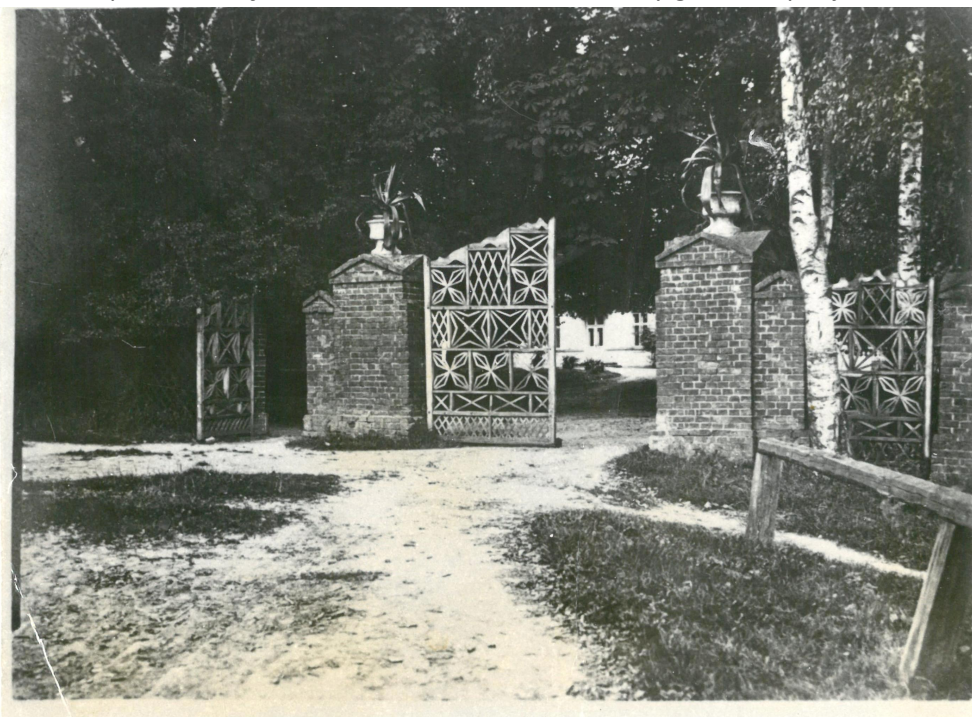
5.8. Zdjęcia archiwalne:

5.8.1. Datowane na rok 1908

5.8.1.1. Na zdjęciu widoczna brama wjazdowa do części rezydencjonalnej założenia w Niwiskach. Ozdobne kute skrzydła bramne wsparte są na potężnych słupach z czerwonej cegły ze zwieńczeniami najprawdopodobniej z betonu. Na szczycie każdego słupa umieszczona jest waza z agawą. Po obu stronach bramy znajdują się dwie furty, o wzorze powtórzonym ze skrzydeł bramnych. Furty wsparte na mniejszych niż bramne słupach z czerwonej cegły z betonowym zwieńczeniem. Po lewej stronie (w kierunku na pn od bramy) widoczne jest ogrodzenia z siatki z oczkami w kształcie rombów.

Wjazd sprawia wrażenie zaniedbanego.

W świetle widoku przez bramę widoczne okna dworu oraz kolisty gazon na podjeździe.

5.8.1.2. Na zdjęciu ukazane jest otoczenie ogrodowe południowej elewacji dworu. Na pierwszym planie znajduje się kolisty klomb tzw. tortowy, obsadzany najprawdopodobniej sezonowo roślinami jednorocznymi. Za nim symetrycznie w stosunku do elewacji budynku rosną dwa ażurowe krzewy ozdobne.

Na tarasie dworu znajdują się donice obsadzone m.in. dracenami.

Nawierzchnia z jasnego kruszywa otacza cały budynek.

Po lewej stronie zdjęcia, na dziedzińcu zajezdnym, na trawniku ustawiona jest donica z dużą agawą.

Po prawej stronie zdjęcia, przy wschodniej elewacji dworu znajduje się drzewo o kulistej, zwartej koronie. Za nim element wyposażenia ogrodowego w jasnym kolorze – być może ławka ogrodowa?

5.8.1.3. Na zdjęciu widoczna elewacja południowa dworu. Widać znaczącą różnicę w zagospodarowaniu otoczenia w porównaniu do poprzedniego zdjęcia 3.8.1.2. datowanego na ten sam rok. Widać również znaczące różnice w stanie tynków elewacji, szczególnie w dolnej części. Datowanie wydaje się więc być wątpliwe.

Tu wokół ganku, przy górnym tarasie, widoczne są kratownice pod pnącza oraz wazy na ozdobne nasadzenia. Po słupach ganku wspinają się młode pnącza. Na ganek, na poziomie podwyższonego parteru prowadzą dwa biegi schodów rozdzielone półkolistym spocznikiem. Na jego balustradzie widoczne bujne nasadzenia kwiatowe w wazach. W prawym krańcu zdjęcia widoczne gałęzie dębu szypułkowego oraz poniżej nich lipy.

Wokół budynku widoczna jasna nawierzchnia mineralna.

5.8.1.4. Zdjęcie przedstawia ujęcie otoczenia dworu od strony wschodniej. Na pierwszym planie widoczna jest utrzymana w doskonałym stanie i półkoliście wyprofilowana alejka parkowa o jasnej nawierzchni z kruszywa mineralnego. Wspaniale prezentuje się na tle jasnej elewacji dworu zwarta korona drzewa o kulistym zarysie (widoczne również na zdjęciu 3.8.1.2.) Obok niego rośnie niewielkie drzewko (wiąz górski płaczący - *Ulmus glabra* 'Pendula'?). Być może obecnie rosnący w tym miejscu wiąz o nr inwentaryzacyjnym 158 jest odrostem korzeniowym tego drzewa.

Na tym zdjęciu brak jest kratownic pod pnącza, ani samych pnączy przy tarasie dworu znajdującego się przy południowej elewacji. Pnącza widoczne są natomiast po lewej stronie od wejścia do dworu, we wschodniej elewacji budynku (widoczne również na innym zdjęciu 3.8.1.5). Widoczne są również ozdobne nasadzenia wzdłuż całej balustrady z tralek (prawdopodobnie róże, widoczne na innym zdjęciu 3.8.1.5 i 6)

Ciekawym elementem zagospodarowania jest jasny element widoczny na prawo od wspomnianej zwartej korony drzewa. Wydaje się, że jest są to dwa słupy z rozpostartą pomiędzy nimi siatką. Nisko skoszona trawa umożliwia grę w badmintona lub siatkówkę.

Niejasne jest czy widoczny na zdjęciu podział na strefy koszenia jest przypadkowy czy celowy? Być może wyznaczał on podział na nisko koszone i w rygorze wysokiego utrzymania tzw. pleasure ground, przechodzący dalej w ekstensywnie utrzymywaną, efektowną łąkę kwietną?

5.8.1.5. Zdjęcie również przedstawia otoczenie dworu po wschodniej stronie – elewacji ogrodowej. Na pierwszym planie widoczna jest półkoliście wyprofilowana ścieżka o nawierzchni z jasnego kruszywa mineralnego w obrzeżu z niezdefiniowanego materiału, cegły? Wyraźnie widoczne jest zagłębienie nawierzchni w stosunku do otaczających ją powierzchni trawiastych.

Po prawej stronie widoczne nasadzenie z niewielkich krzewów wzdłuż całej balustrady z tralek. W pobliżu wejścia do dworu widać krzew bananowca – ewidentny objaw zainteresowań botanicznych Hupki. Ganek przedwejściowy jest silnie porośnięty pnączami, co widać na innych zdjęciach.

Po lewej stronie za dwoma kobietami ponownie widać drzewo o zwartej koronie (być może klon polny? o formowanej koronie)

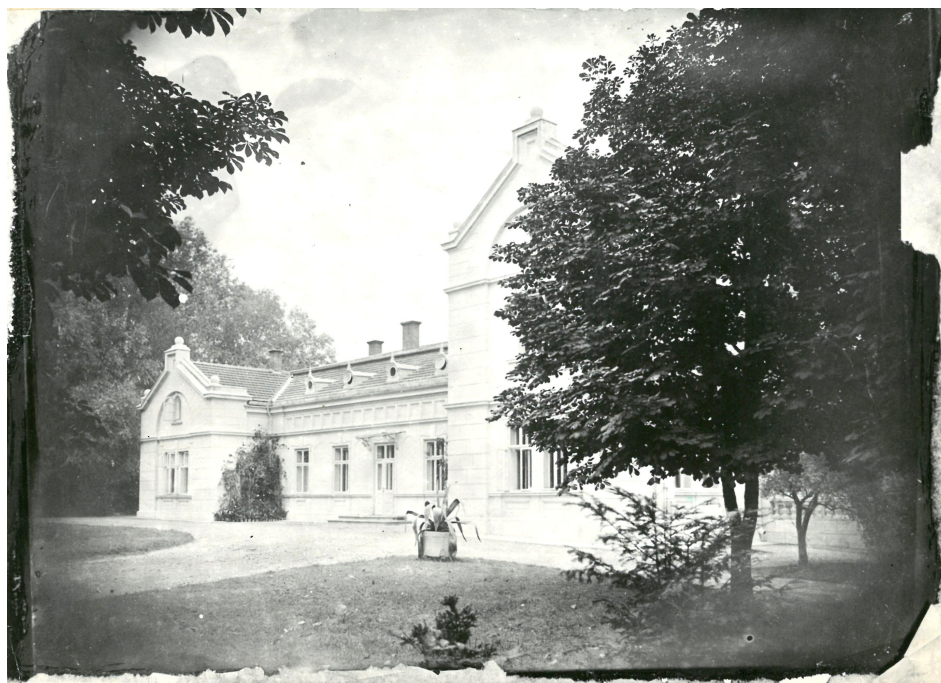
5.8.1.6. Wydaje się, że to zdjęcie jest późniejsze niż 1908 rok. Widać znacząco pogorszony stan nawierzchni oraz elewacji budynku. Ganek pozostaje obrośnięty pnączami. Nie ma już obsadzenia z

krzewów wzdłuż całej balustrady z tralek. Pojawiły się natomiast róże sztamowe. Przy prawej krawędzi zdjęcia widoczne są ponadto gałęzie jakiegoś drzewa iglastego.

5.8.1.7. Zdjęcie przedstawia dziedziniec zajęzdy i elewację zachodnią dworu. Po lewej stronie widoczny jest kolisty gazon stanowiący centralną część wnętrza. Za dworem widoczny masyw drzew. W narożniku trawnika ustawiona donica z dużą agawą.

Po prawej stronie zdjęcia widoczna droga prowadząca do oficyny. Przy niej rośnie młody kasztanowiec.

5.8.2. Datowane na rok 1923

5.8.2.1. Widok z tarasu przy wschodniej elewacji dworu na park w głębi. Widoczne drzewo o formie kolumnowej. Przy schodkach na taras rośnie pnącze.

Na tarasie obok prostych, w jasnym kolorze mebli ogrodowych wystawione są donice z palmami.

5.8.2.2. Zdjęcie ukazujące taras przy ogrodowej elewacji dworu. Widoczne proste składane meble ogrodowe w jasnym kolorze.

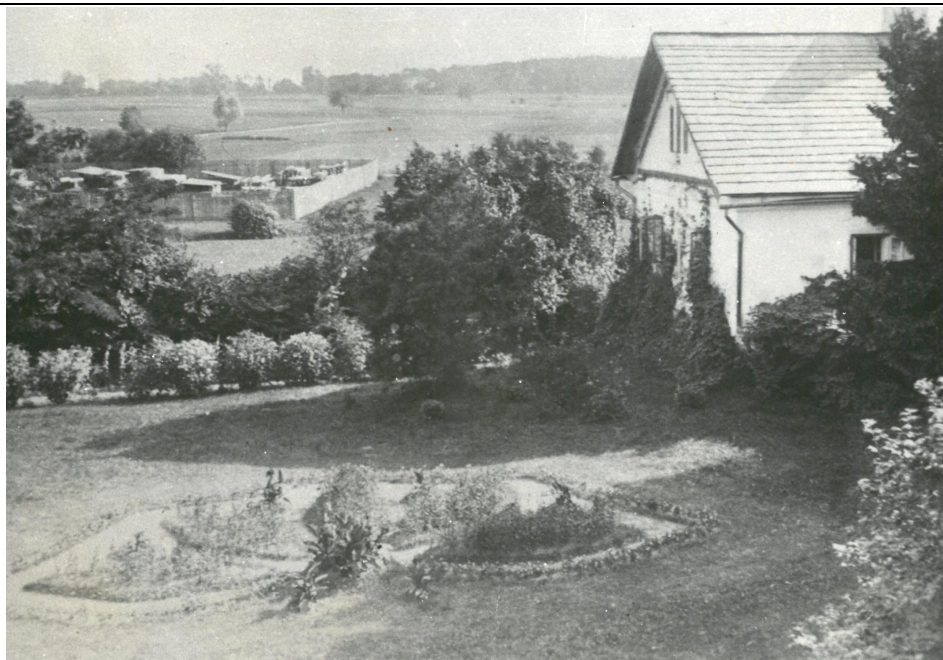
5.8.2.3. Zdjęcie ukazujące taras przy ogrodowej elewacji dworu

5.8.2.4. Widok w kierunku południowym z tarasu na I piętrze. Na pierwszym planie klomb kwiatowy o kształcie motyla. Forma zmieniona w stosunku do stanu z 1908 roku (zdjęcie 3.8.1.2.)

Po prawej stronie, przed budynkiem oficyny widoczne potężne drzewo iglaste. Wschodnia elewacja oficyny porośnięta jest pnączami. W pewnym oddaleniu od niej widoczny sporych już rozmiarów jałowiec wirginijski rosnący tu do dziś.

Za oficyną, na południe od niej widoczna alejka o jasnej nawierzchni obsadzona regularnie krzewami. W lewym górnym rogu zdjęcia widoczny tartak należący do Hupki. Za nim rozpościera się otwarty wiejski krajobraz.

5.8.2.5. Widok od wejścia do dworu w południowej elewacji budynku na fragment tarasu i półokrągłego spocznika. Na słupach widoczne są ozdobne kratownice pod pnącza. Zarówno na tarasie jak i na półokrągłym spoczniku wystawiano rośliny ozdobne w donicach. W tle, po prawej widoczny potężny dąb (nr inwent 109). Na środku zdjęcia, częściowo schowane za filarem widoczne jest drzewo iglaste – prawdopodobnie cyprysik nutkajski

5.8.2.6. Pocztówka o nieznanym datowaniu. Prawdopodobnie również około 1920 roku, ponieważ widoczne są ozdobne kratownice pod pnącza. Na pierwszym planie widoczne drzewo o formie kolumnowej.

Zauważalny jest też wysoki poziom utrzymania dróg parkowych i wyniesionych trawników.

5.9. Zdjęcie archiwalne z 1923

Zdjęcie ukazuje pas terenu pomiędzy folwarkiem ze spichlerzem i stajniami a parkiem i częścią rezydencjonalną. Ograniczony jest on ogrodzeniami. Od zachodu i północy płotem drewnianym (na północy widoczna brama przejazdowa na teren ogrodów warzywnych). Od wschodu zaś najprawdopodobniej ogrodzeniem z siatki (widocznej na zdjęciu bramy z 1908 roku).

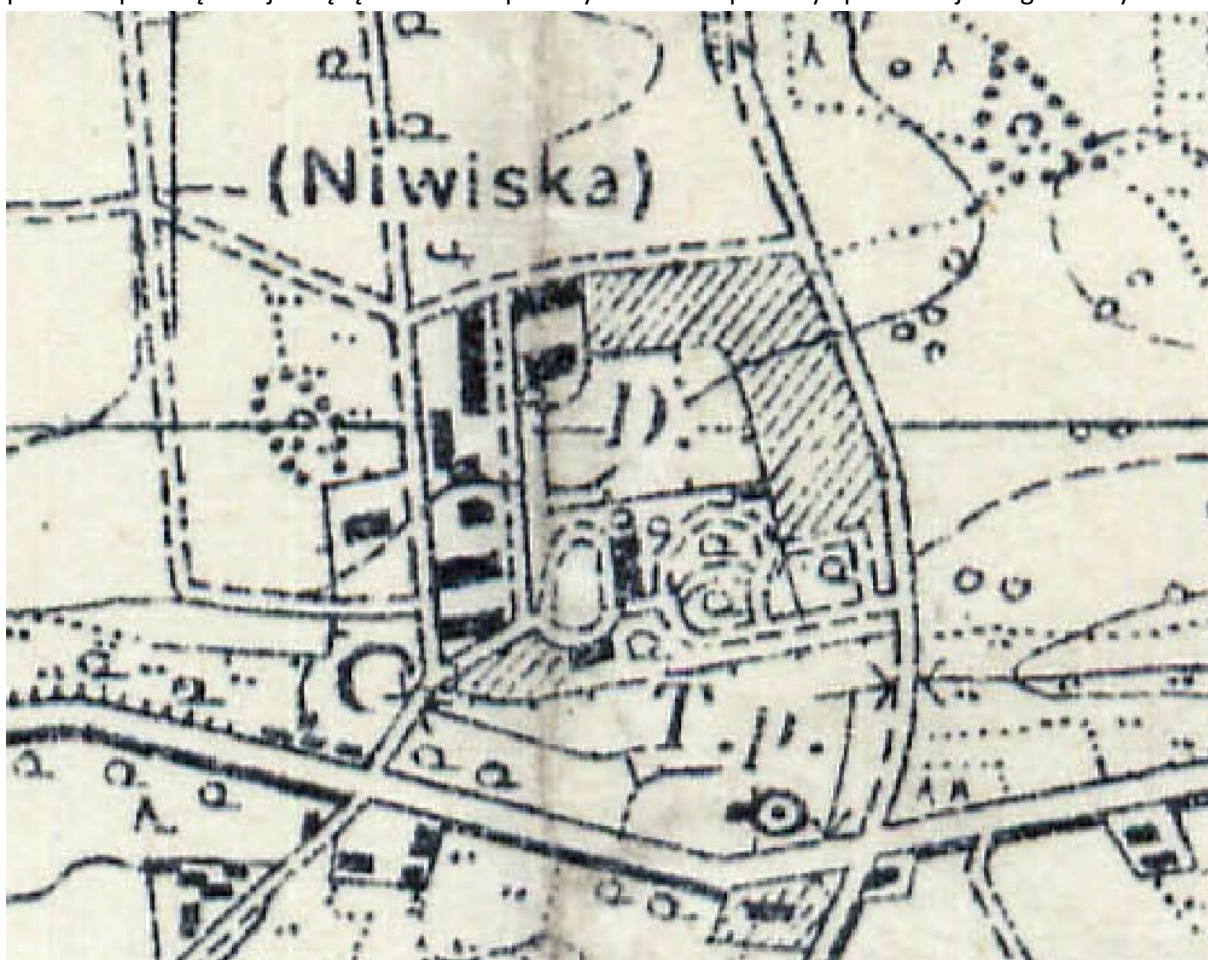
W lewym dolnym rogu zdjęcia widoczny element ozdobny zagospodarowania terenu – wydzielony masywnymi krawężnikami teren obsadzony niską zielenią i drzewami brzoź.

5.11. Mapa WIG przedstawiająca stan z 1936 roku ukazuje teren założenia zbliżony kształtem do prostokąta. Teren ograniczony drogami od północy, wschodu, południa i zachodu.

Na zachód od zasadniczego założenia znajdowała się leśniczówka ze swoim własnym założeniem przestrzennym (widocznym m.in. na alianckim zdjęciu lotniczym z 1944 roku).

Główny wjazd na teren założenia w Niwiskach prowadzi od drogi Kolbuszowa – Dobrynin. Jadąc na północ mija się po lewej ręce duży zbiornik wodny o narysie koła. Jadąc dalej ku północnemu wschodowi dociera się do drogi odcinającej po lewej ręce zabudowania folwarczne – 2 stajnie, spichlerz i 3 kolejne budynki na pn od spichlerza o nieznanym przeznaczeniu; po prawej zaś część rezydencjonalną. Składa się nań kolisty podjazd z ulokowanymi przy nim budynkami dworu i oficyny oraz niewielki park z układem alejek. Od północy park sąsiaduje z użytkami ogrodniczymi, za nimi u zbiegu dróg znajdują się dwa kolejne budynki gospodarcze o nieznanym przeznaczeniu. Od południa park sąsiaduje z łąką i tartakiem parowym. Park od północy i południa jest ogrodzony.

5.12. Niemieckie zdjęcia lotnicze z okresu II Wojny Światowej

5.12.1. Datowane na 13.09.1944 – Zdjęcie przedstawia wszystkie elementy opisane wcześniej na mapie WIG, poza jednym budynkiem gospodarczym położonym na mapie WIG na pn od parku.

Ponadto widoczny jest niewielki budynek w bezpośredniej bliskości oficyny, na pn-zachód od niej.

5.12.2. Datowane na 6.11.1944 – sytuacja jak na zdjęciu z września. Pojawia się dodatkowo niewielki budynek na pn – wschód od dworu

5.12.3. Datowane na 17 stycznia 1945 - sytuacja jak na zdjęciu z września. Niewielki budynek na pn – wschód od dworu, który pojawił się na zdjęciu z listopada 44 uległ znaczącej rozbudowie. Ponadto pojawił się nowy budynek na wschód od istniejącego budynku gospodarczego na północ od dworu.

5.13. Alianckie zdjęcie lotnicze z 5 maja 1944 roku

Zdjęcie to ze względu na dobrą jakość i korzystny kąt padania światła dostarcza mnóstwa cennych informacji o założeniu w Niwiskach w niemal nieprzekształconej formie, jedynie 2 lata po eksmitowaniu stąd jego prawowitych właścicieli – Rodziny Hupków.

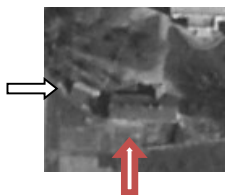
Założenie składało się z części rezydencjonalnej z dworem, oficyną i parkiem, w centralnej części majątku. Na wschód od parku znajdowały się sady otoczone 'wiatrołapem' ze szpalerów grabowych. Na południe od parku znajdowała się rozległa, zmeliorowana łąka i tartak parowy. Na zachód od części rezydencjonalnej położony jest folwark z olbrzymim okrągłym stawem, dwoma stajniami, spichlerzem i innymi budynkami gospodarczymi. Jeszcze na zachód od nich położona była leśniczówka, z własnym ogrodem i układem przestrzennym. Na północ od parku rozciągały się pola bardzo rozległego ogrodu warzywnego. Najprawdopodobniej oddzielony był od parku płotem ze sztachet jaki widoczny jest na zdjęciu z 1923 roku pochodzącym z albumu rodzinnego Szlachtowskich

– Tyszowieckich. Na zdjęciu lotniczym wyraźnie czytelne jest takie samo ogrodzenie parku po jego południowej stronie.

Oś kompozycyjna części rezydencjonalnej przebiegała na kierunku wschód-zachód. Jednak oś była przesunięta ze względu na różnice w elewacji po stronie wschodniej i zachodniej. Od zachodu przebiegała od głównego wejścia przez wielopniowy klon pospolity znajdujący się w centrum kolistego gazonu na dziedzińcu frontowym. Od wschodu prowadziła od wejścia ogrodowego przez polanę parkową.

Druga boczna oś związana była z elewacją południową dworu i wnętrzem parkowym rozciągającym się dalej na południe od niej.

Część inspektowa znajdowała się za oficyną. Prawdopodobnie połowa oficyny była cieplarnią. W tej chwili ściana z tej części jest znacznie cieńsza niż pozostała. Widać też różnicę w elewacji i sposobie odbijania światła na zdjęciu lotniczym z 1944 roku.

Na północny zachód od oficyny znajdował się budynek o nieznanym przeznaczeniu.